

Ernst B. Haas Euroopa integratsioonist

Margit Brückel, Eesti Rahvusraamatukogu Euroopa Liidu infokeskuse infospetsialist

Ernst Bernard Haas oli Ameerika politoloog ja juhtiv rahvusvaheliste suhete teoreetik. Kui Nobeli preemia määratakse rahvusvaheliste suhete uuringutele, oleks Haas selle ka saanud. Ernst B. Haas sündis 31. märtsil 1924 Frankfurdis, 1938. aastal emigreerus perekond Ameerika Ühendriikidesse. Ernst Haas alustas õpinguid Chicago Ülikoolis ja pärast sõjaväeteenistust jätkas haridusteed kuni doktorikraadi saamiseni 1952. aastal Columbia Ülikoolis. Juba aasta varem oli ta alustanud tööd Berkeleys California Ülikoolis, kus veetis kogu oma 52-aastase akadeemilise karjääri. Legendaarne professor suri 6. märtsil 2003. Perekonna teadustöö traditsiooni jätkab Ernst B. Haasi poeg Peter M. Haas, politoloogia professor Massachusettsi Ülikoolis Amherstis, kes võttis kasutusele mõiste „epistemoloogilised kogukonnad”.

Euroopa uuringutes seisneb Ernst B. Haasi tähtsus selles, et ta oli koos Leon N. Lindbergiga ühe integratsiooniteooria – neofunktsionalismi – looja. Neofunktsionalismi juured on David Mitrany 1950. aastatel sõnastatud funktsionalistlikus teoorias, mis seab riigiüleised institutsioonid maailmapoliitika keskmesse, ja Jean Monnet' pragmaatilises strateegias Schumani plaani loomisel, mis viis Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse loomiseni. Viimasest saigi Ernst B. Haasi uurimisobjekt, mille baasilt uus teooria loodi. Haasi teos „The Uniting of Europe”, mille ajakiri Foreign Affairs valis üheks olulisemaks 20. sajandi tekstiks rahvusvaheliste suhete alal, ilmus 1958. aastal.

Neofunktsionalismi keskne tees on, et integratsioon ühes sektoris viib peaaegu kindlalt lõimimiseni ka teistes valdkondades. Seda keskset liikumapanevat jõudu nimetatakse ülekandefektiks (*spillover*). Kui nn madala poliitika alad on integreeritud, luuakse riigiülene koordinaatsiooni struktuur ning teatud majandussektorite integreerimisel tekib vajadus ühendada ka nendega piirnevad sektorid. Ülekandefekt on omakorda kolm aspekti – funktsionaalne, poliitiline ja kultiveeritud. Funktsionaalne ülekandefekt on mehhanism, mis tuleneb funktsionaalsete ülesannete tehnilisest iseloomust. Mõned industriaalmajanduse sektorid on üksteisest nii sõltuvad, et neid ei saa vaadata isolatsioonis. Seega viivad katsed ühendada teatud funktsionaalsed ülesanded probleemideni, mida saab lahendada ainult järgmiste tegevuste ühendamisel. Just sellist tüüpi ülekandefekti nägi vaimusilmas Jean Monnet. Monnet'le oli ilmne, et sõe ja terase tootmise ühendamine viib edaspidi teiste energiasektorite ja hiljem kogu majanduse lõimimiseni.

Poliitilise ülekandefekti mehhanism tuleneb Lääne-Euroopa ühiskondade pluralistlikust iseloomust. Sellistes ühiskondades põhineb poliitika gruppidevahelistel konfliktidel heaoluühiskonna eesmärkide saavutamiseks. Samal ajal esindavad neid grupe bürokratiseerunud organisatsioonid, mille analüüsi keskmes on liidrid – eliit. Õppimisvõimeline eliit jõuab arusaamani, et huvid on paremini kaitstud, kui probleemidele otsitakse pigem riikideüleseid lahendusi. Seega suunatakse tegevused, ootused ja ka lojaalsus uude keskusse.

Selline ümberorienteerumine süvendab omakorda integratsiooni. Haasi ülekandeeffekti idee ei põhinenud majanduslikul determinismil, vaid valitsuste, parteide ja huvirühmade hoiakute ja käitumise muutumisel.

Kultiveeritud ülekandeeffekti kirjeldas Haas esimest korda 1961. aastal ilmunud artiklis. Ta väitis, et klassikalised diplomaatilised läbirääkimised jõuavad harva kõige väiksemast ühisest nimetajast kaugemale ning tulemus sõltub kõige vähem koostööaltist partnerist. Läbirääkijad võivad jõuda kokkuleppele, kui kasutatakse vahendajaid. Kui kokkuleppele aitab jõuda autonoomne ja institutsioneeritud vahendaja nagu Euroopa Komisjon, võib tulemuseks olla sünergia, sest konflikt sõnastatakse ümber. Seepärast ongi Euroopa Komisjoni roll pakkuda välja lahendusi, mille tulemusel sünergia sünniks.

Euroopa Ühenduse esialgsed arengud näisid neofunktsionalismi teooria põhiideid kinnitavat. Kui neofunktsionalism sõnastati, oli Euroopa Sõe- ja Teraseühendus „üle kandunud” 1957. aastal Rooma lepinguga loodud Euratomiks ja Euroopa Majandusühenduseks. Tolliliidu loomine toimus kiiremini kui plaanitud, ühine põllumajanduspoliitika hakkas võtma kuju ja tähtsat osa mängis Walter Hallsteini juhitud komisjon. Viimased arengud ei sobinud aga Prantsusmaa presidendile Charles de Gaulle’ile ning lahkarvamused ühise põllumajanduspoliitika rahastamise, Euroopa Parlamendi eelarvepädevuse ja Euroopa Komisjoni rolli üle viisid ühenduse nn tühja tooli kriisini. 1970. aastate ebakindel majanduskliima ja uute, suhteliselt tõrksate riikide liitumine ühendusega kõigutas ka institutsioonide tasakaalu komisjoni ja nõukogu vahel viimase kasuks. Kokkuvõttes olid 1980. aastate alguseks valitsustevahelised elemendid riigiüleste elementide arvel tugevnenud ja tundus, et ülekandeeffekti väljavaated olid hääbunud.

Nimetatud arengud viisid paratamatult neofunktsionalismi kriitikani, sest teooria ei suutnud selgitada ega ka ennustada empiirilisi arenguid Euroopa Ühenduses. Teooriat luues ei sõnastanud Haas selle ajalisi komponenti. Õnnetuseks oli neofunktsionalismi akadeemiline retseptioon selline, et mitmed teadlased eeldasid ülekandeeffekti automaatset toimumist ning Euroopa lõimisel ilmnenud tagasilöögid viisid teooria tagasilükkamiseni. Paradoksaalsel kombel nimetas Ernst Haas ka ise teooriat mitmel korral iganenuks. 1980. aastate keskpaik tõi aga kaasa Euroopa integratsiooni uue laine, mis taastekitas huvi neofunktsionalismi vastu.

Ajal, kui neofunktsionalism oli nii-öelda ebapopulaarne, tegeles Haas rahvusvaheliste organisatsioonide (ÜRO ja Rahvusvaheline Tööorganisatsioon) uurimisega ning rahvusluse probleemidega.

Kasutatud kirjandus

Haas, E. B. (2004). *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950–1957*. Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press.

Ruggie, J. G. *et al* (2005). *Transformations in World Politics: The Intellectual Contributions of Ernst B. Haas*. – *Annual Review of Political Science*, no 8, pp 271–96.

Tranholm-Mikkelsen, J. (1991). Neo-functionalism: Obstinate or Obsolete? A Reappraisal in the Light of the New Dynamism of the EC. – Millennium. Journal of International Studies, March, no 20, pp 1–22.

Veebel, V. (2002). Ülekandumistõrge Euroopa integratsiooniprotsessis. Tartu: [Tartu Ülikool].